

RECENZJE

Emilia Garncarek

Uniwersytet Łódzki

UCIELEŚNIANIE SOCJOLOGII RECENZJA KSIĄŻKI CHRISA SHILLINGA *SOCJOLOGIA CIAŁA*, WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN, WARSZAWA 2010

Poglądy dotyczące ciała, jak i sposoby patrzenia na nie zmieniały się na przestrzeni wieków. W różny sposób wartościowano i postrzegano ciało. Ludzka cielesność i seksualność intrygowała, wzbudzała podziw, ale także pogardę i pośpiechanie (Szpakowska 2008). Współcześnie odgrywa ona coraz większą rolę w życiu jednostek i całych społeczeństw, zaczyna stawać się wartością nadrzędną, poprzez ciało manifestujemy również swoją przynależność grupową, uznawany system wartości, praktykowany styl życia itp. Coraz częściej stanowi ono także przedmiot zainteresowania nauk społecznych, w tym socjologii.

Początek socjologii ciała datuje się na lata 80. XX w. i łączy z nazwiskiem Briana S. Turnera (1984), który jest twórcą koncepcji „zarządzania ciałem” (*The Body and Society*). Dzięki niemu problemy społecznego i kulturowego znaczenia ciała przesunęły się do centrum naukowych analiz. Do najważniejszych studiów na ten temat można zaliczyć także: *Five Bodies* Johna O’Neilla (1985), *Understanding Socialized Human Nature* Petera Freunda (1988), trzypięciotomową *Fragments for a History of the Human Body* pod redakcją Michela Fehera, Ramony Naddaff i Nadii Tazi (1989)¹ oraz zbiór *The Body. Social Process and Cultural Theory* pod redakcją Mike’a Featherstone’a, Mike’a Hepwortha i Bryana Turnera

¹ Wydanie polskie pierwszego tomu: *Historia ciała – od renesansu do oświecenia* ukazało się w 2011 r.

(1991). Wymienione prace przede wszystkim przyczyniły się do wzrostu liczby teoretycznych i empirycznych studiów na temat ciała i cielesności człowieka².

Książka Chrisa Shillinga (2010) *Socjologia ciała* (tytuł oryginału: *The Body and the Social Theory*) po raz pierwszy została wydana w 1993 r. Należy ona do kanonu literatury dotyczącej socjologicznej problematyki cielesności, a jej autora – obok wyżej wymienionych – uznaje się za jednego z klasyków socjologii ciała. Polskie wydanie książki Shillinga jest tłumaczeniem jej drugiej edycji z 2003 r. Autor, w drugim wydaniu książki – uzupełnionym o przedmowę i posłowie – prezentuje nowsze prace dotyczące problematyki cielesności, jak również wzbogaca wnioski teoretyczne.

Socjologia ciała Shillinga składa się z dziewięciu rozdziałów, które – jak podkreśla sam autor we wprowadzeniu – tworzą tematycznie cztery części. Pierwsza zawiera ogólny przegląd statusu ciała w socjologii i sposobów jego ukazywania. Druga przedstawia analizę poszczególnych podejść metodologicznych do badań ciała w naukach społecznych, w tym socjologii. W trzeciej zaś autor kontynuuje analizę różnych podejść do ciała. Czwarta część stanowi posłowie do wydania drugiego.

Przechodząc do bardziej szczegółowego omówienia publikacji, we wprowadzeniu (rozdział 1) Shilling prezentuje dynamicznie rozwijające się pole badawcze, jakim jest socjologia ciała. Wskazuje na warunki wzrostu zainteresowania tą problematyką, odwołując się m.in. do koncepcji późnej nowoczesności Anthony'ego Giddensa. Zdaniem Shillinga (2010: 15), w warunkach późnej nowoczesności ciało jest coraz bardziej istotne dla poczucia tożsamości nowoczesnego człowieka.

W pierwszej części książki (rozdział 2) autor dokonuje przeglądu statusu ciała w pracach poszczególnych teoretyków, przede wszystkim klasyków socjologii, tj. Karla Marksa, Émile'a Durkheima, Maxa Webera. Stwierdza, że ciało było obecne w pracach socjologicznych, jednakże nigdy nie zajmowano się nim wprost i w sposób systematyczny. Mówi o „nieobecnej obecności” ciała w klasycznej i współczesnej socjologii, przyglądając się przyczynom jego rosnącej popularności (Shilling 2010: 30). Jednakże czytelnik może odnieść wrażenie, że prezentując koncepcje klasyków socjologii, Shilling „na siłę” doszukuje się obecności ciała i cielesności w ich dziełach. W rozdziale tym przedstawia również kilka czynników, które wpłynęły na wzrost zainteresowania ciałem w naukach społecznych. Odnosi się do przemian demograficznych z połowy ubiegłego stulecia, wzrostu kultury konsumpcyjnej, a także do powstania „drugiej fali” feminizmu jako czynnika wpływającego na wzrost zainteresowania problematyką ciała. Jego zdaniem, „powstanie feminizmu »drugiej fali« w latach sześćdziesiątych XX wieku i jego późniejszy rozwój umieściły w politycznym porządku obrad problemy związane

² W Polsce wyróżniają się dwie pozycje książkowe szczegółowo omawiające problematykę ciała i cielesności w naukach społecznych, w tym socjologii. Są nimi: *Spoleczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna* Adama Buczkowskiego (2005) oraz *Socjologia ciała* Honoraty Jakubowskiej (2009).

z kontrolą urodzeń i prawem do aborcji. Utworzyły też one pole do ogólniejszego projektu »uwolnienia« przez kobiety swojego ciała spod męskiej kontroli i przemocy» (Shilling 2010: 45).

W drugiej części (rozdziały 3–5) autor przedstawia analizę poszczególnych podejść metodologicznych do badania ciała w socjologii. Zaprezentowane przez Shillinga perspektywy to: socjobiologia i konstruktywizm społeczny (rozdziały 3 i 4). Koncentrując się na naturalistycznych koncepcjach, podkreśla, że miały one i mają nadal ogromny wpływ na legitymizowanie społecznych nierówności (m.in. nierówności płci). Natomiast odwołując się do konstruktywistycznych podejść, przytacza prace antropologiczne m.in. Mary Douglas, teksty społeczne historyków ciała, koncepcje Ervinga Goffmana. Analizuje również teksty Michaela Foucaulta, dla którego ciało jest przede wszystkim nośnikiem wartości społeczno-kulturowych i bierze udział w powstawaniu, podtrzymywaniu oraz reprodukowaniu strukturalnych podziałów w społeczeństwie. W rozdziale piątym Shilling analizuje prace Boba Connella oraz Petera Freunda, których rozważania o ciele „upłciowionym” i ciele emocjonalnym są – zdaniem autora recenzowanej książki – próbą połączenia założeń teorii naturalistycznej i konstruktywizmu. Autor porusza także problem relacji między pracą a ciałem w kontekście badań Arlie Hochschild. Przytacza jej analizy na temat warunków i konsekwencji pracy nad emocjami u stewardes. Podkreśla za Hochschild, że pracownicy muszą szczególnie uważać na zarządzanie swoimi ciałami – np. stewardesy często mówią o zwiększeniu uciążliwości pracy na skutek publicznego wizerunku seksualnej dostępności, obecnego w reklamach lotniczych (Hochschild 1983 – polskie wydanie 2009, za: Shilling 2010: 133).

W trzeciej części książki (rozdziały od 6 do 9) Shilling kontynuuje analizę socjologicznych podejść do ciała, m.in. Pierre’a Bourdieu, Norberta Elias, Petera Bergera i Anthony’ego Giddensa. Autor opisuje kwestię kapitału fizycznego w koncepcji Bourdieu oraz przedstawia problematykę transmisji i kontroli tego kapitału. Shilling (2010: 163) przytacza również dualistyczne podejście do ciała w pracach Elias, który włączył ciało do swoich prac jako przedmiot dyskusji oraz analizował historycznie zmieniający się charakter i możliwości ludzkiego ciała. Jak podkreśla autor, wskazanie przez Elias na te procesy, które są związane z socjalizacją, racjonalizacją i indywidualizacją, jest szczególnie istotne w kontekście wzrastającego znaczenia ciała w późnej nowoczesności (Shilling 2010: 186). W dalszych fragmentach odwołuje się do prac Bergera i jego studiów nad starzeniem się i śmiercią. Analizuje również prace Giddensa, w których autor ten opisuje położenie jednostki w warunkach późnej nowoczesności. Jednostka w tych warunkach jest zmuszona przyjmować refleksyjnie konstruowane style życia, te zaś wpływają na ciało i umysł (przynajmniej częściowo), ponieważ jednostki stosują się do poszczególnych „reżimów ciała” jako elementów swoich stylów życia. Przykład stanowią tu Stany Zjednoczone, gdzie podporządkowanie się dbaniu o zdrowie i kulturze fizycznej osiągnęło wśród niektórych grup

społecznych taki poziom, że ci, którzy je odrzucają, traktowani są jak dewianci (Giddens 1987, za: Shilling 2010: 194).

W omawianej części książki daje się zauważyć wyraźne inspiracje koncepcją Giddensa. Shilling (2010: 214) w uwagach końcowych podkreśla, iż „ciało w bardzo istotny sposób wpłątane jest w kwestie tożsamości, tworzenia i podtrzymywania społecznych nierówności oraz formowania się i rozwoju społeczeństw. Temat ten jest dla socjologów zbyt istotny, aby mieli go pozostawić naukom społecznym”.

Czwartą część publikacji stanowi posłowie do wydania drugiego, w którym Shilling zajmuje się statusem ciała jako „nieobecnej obecności” w socjologii, związkiem pomiędzy ciałem a tożsamością. Analizuje ciało jako projekt czy też jako elastyczną maskę, którą jednostki będą mogły przywdziewać lub zdejmować, traktując tę czynność jako sposób na wyrażanie sprawczości i maksymalizowanie szans na ekspresję siebie (Shilling 2010: 232). Zwraca również uwagę na nowe kierunki i rozwój teoretycznych studiów nad ciałem.

Podsumowując, książka *Socjologia ciała* Shillinga to z pewnością lektura obowiązkowa dla zainteresowanych różnymi aspektami cielesności, badaczy i praktyków zajmujących się ciałem i cielesnością człowieka, a także problematyką nierówności ze względu na płeć, rasę, czy też zajmujących się kwestiami niepełnosprawności. Książka prezentuje szeroki zakres teorii oraz wiele przykładów badań społecznych nad różnymi aspektami cielesności. Autor przedstawia społeczną problematykę ciała w teoriach klasyków socjologii (Foucault, Bourdieu, Goffman, Giddens), które mogą stanowić ciekawe uzupełnienie wiedzy dla studentów socjologii oraz zainteresowanych tematem czytelników. Warto podkreślić, iż Shilling prezentuje również prace zachodnich socjologów nietłumaczone na język polski i być może słabiej znane polskiemu odbiorcy, co również przemawia za sięgnięciem po lekturę recenzowanej książki.

Bibliografia

- Buczowski A. (2005), *Spoleczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Kraków: Universitas.
- Featherstone M., Hepwortha M., Turnera B. (eds.), (1991), *The Body. Social Process and Cultural Theory*, London: Sage.
- Fehera M., Naddaff R., Tazi N. (eds.), (1989), *Fragments for a History of the Human Body. Part One*, New York: Zone Book.
- Freund P. (1988), *Bringing Society into the Body: Understanding Socialized Human Nature*, „Theory & Society”, Vol. 17 (16).
- Jakubowska H. (2009), *Socjologia ciała*, Poznań: Wyd.UAM.
- O’Neill J. (1985), *Five Bodies, the Human Shape of Modern Society*, Ithaca– London: Cornell University Press.
- Shilling C. (2010), *Socjologia ciała*, Warszawa: PWN.
- Szpakowska M. (2008), *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*, Warszawa: Wyd. UW.
- Turner B. S. (1984), *The Body and Society*, Oxford: Blackwell.